

NA NEBU SAMOTEN OBLAK

(Tri poglavja iz povesti)

Vladimir Kavčič je rojak iz Poljanske doline. Rojen je bil v Podgori leta 1932. Po osnovni šoli je obiskoval v Ljubljani klasično gimnazijo in pravno fakulteto, na kateri je diplomiral leta 1958. Sedaj dela kot član uredništva pri založbi »Borec«. Svojo pisateljsko pot je nastopil v raznih glasilih mlade povojne literarne generacije. Objavljal je v Mladinski reviji in Mladih potih pa tudi v Tribuni, Ljudski pravici, Obzorju in še kje. Že s prvimi proznimi prispevki je opozoril na svoj pisateljski talent. Prvo samostojno knjižno delo *Vaška komanda* je izdal leta 1955 in obsega kratko prozo za mladino s tematiko iz vojnih časov. V tem letu je priredil tudi spominsko knjigo o delu mladine učiteljskega doma v Ljubljani med narodnoosvobodilno borbo z naslovom *Mladost v boju*. Že leto dni za tem je sledila zbirka novel *Čez sotesko ne prideš* (1956). Z obema knjigama se je avtor postavil v krog vse bolj uveljavljajoče se mlade pisateljske generacije. Leta 1958 je postal stalni sodelavec osrednje slovenske književne revije *Naša sodobnost*. Vendar so bile vse te novice samo priprava za daljše tekste, ki so sledili. Takšna sta oba doslej izšla romana *Ne vračaj se sam* (1959) in *Ognji so potemneli* (1960). V njima in v večini drugih svojih delih se pisec z uspehom spoprijema s problematiko zadnje vojne, ki jo je doživljal kot desetletni deček. Pri tem mu ne gre toliko za zunanje efekte in kronistične dogodke, temveč vrta po notranjosti svojih popolnoma človeško podanih literarnih junakov. — Po mnenju kritike sodijo Kavčičeve knjige med najboljša dela povojne slovenske pisateljske generacije in obetajo njegovemu pripovednemu daru še lep razvoj. Iz ene njegovih prihodnjih knjig so tudi naslednji odlomki.

Kako tiha je bila dolina ... Voz je sicer škripal in poskakoval po debelih spranih kamnih, s katerimi je bilo cestišče tlakovano tako na gosto, da se jim ni bilo mogoče umikati. Tudi skrinja in tistih nekaj zabojev z ropotijo se je neprestano stresalo. Dolgo kolono vojakov, ki je bila pred njimi, se je zdelo, da spremlja zamolklo, pritajeno, toda nepretrgano mrmranje ... Vsega tega Pavle ni več slišal. Tako nenavadno tiha je bila dolina ...

Že lep kos poti od Gabrka naprej so njegove oči blodile po nebu in se vedno znova vračale k edinemu oblaku, ozkemu, z razcefranim robom in popolnoma belemu, ki se je ustavil nad hribom Sv. Volbenka, kakor da se je napičil na ostri greben cerkvenega zvonika. Ta oblak se je bil nenadoma pojavil na jasnem nebu in ko ga je Pavle zagledal, ga ni mogel več pozabiti. Kakor da se je prevaral, da je iskal spet in spet. Bil je tako nenavaden in odveč kakor on sam v tej dolini. Niti premikal se ni. Ždel je nad cerkvenim petelinom ter postajal vse tanjši in tanjši. Vse v tej dolini je Pavla navdajalo z nemirom.

Že na Dolgih travnikih, kjer so počivali in pojili konja, je začutil neki poseben hlad, ki je zavel iz osojnih grap, nasičen s svežino in z vonjem po trohnečem listju. Dan je bil nenavadno lep, topel, a ob tem vonju se je domislil, da se je čas vendarle že premaknil globoko v jesen. Prej je bil do tega popolnoma ravnodušen, tu, v Poljanski dolini, pa se je v njem zganilo nekaj nepričakovanega. Kakor da se je razkrila neka velika utvara, kateri se ne bo mogel več predajati ... Še cesta se mu je zdela tuja, mrzla, pesek na njej siv in ostrejši kot drugje. Temna pobočja s smrekami bolj oddaljena kot v resnici

in orumenelo listje bolj žalostno kot kjer koli drugje na svetu... Kot na primer v Žabnici... Žabnica, Sorško polje... Ravnina, ki je vsa dehtela po sveži zemlji... Tam je bilo sonce prijaznejše, hribi in gozdovi daleč, jesen se je komaj naznanjala. Na dvoriščih visoki kupi krompirja, drevje, drevje upognjeno pod težo zrelih sadov; toda zavest, da se je v njegovem življenju dokončno nekaj prelomilo, ni bila prisotna tako določeno kot tu, kjer je že vse spominjalo na zimo, na brezkončne sive dneve. V Žabnici so bila jutra že ostra, a čez dan je bil zrak voljan in kraj sam je bil tak, da mu je še dovoljeval živeti brezskrbno.

Tu pa je nenadoma od zunaj nekaj poseglo vanj. Sam sebi se je zdel spremenjen. Kakor da se je šele zdaj zavedel, da je enkrat za vselej zapustil kraj svoje mladosti, kraj, na katerega ga je vezalo toliko otroških spominov pa tudi grenkih spoznanj. Ta so ga dohitela pravzaprav šele zdaj. Začelo se je z očetovo smrtjo... Z materjo sta morala zapustiti stari dom in zdaj se v najetem vozu z vsem svojim premoženjem cijazita proti cilju, ki je njemu neznan. Prav nič še ne ve, kam bo zvečer položil glavo. Na steljo v tujem hlevu ali na slamo v nekem obcestnem skednju... Vse zaradi očetove smrti... Spomin nanj mu je zdaj oživel s podvojeno močjo. Celo nekaj topline, ki je začudila njega samega, se je od nekje pritihotapilo vanj. Dokler je bil oče živ, se mu je rajši na daleč izognil. Sleherno srečanje z njim se je končalo neprijetno. Navadno je bil oče pijan, razgrajal je in razbijal. Čeprav je bil žandar in je dobro zaslužil, je skoraj vedno še zahteval denar od matere in le redkokdaj ji je sam kaj dal. Doma se je zadrževal le kratek čas, vračal se je na svojo službeno mesto nekam proti Ljubljani. Mati ni niti z besedo nikoli omenila, da ga pogreša, a po njegovem odhodu se je za več dni zagnila v molk in potrtnost in tedaj mu je vztrajno izmikala oči. Nikoli je ni videl žalostne, a njen molk je bil preveč zgovoren, da je ne bi izdal. Vse to se je dogajalo nekje izven njega in ni globlje posegalo vanj. Šele zdaj je začutil, kaj je to samota, osamljenost, šele zdaj se mu je zdelo, da je razumel njeno bolečino.

Očetova smrt pa ju je zadela bolj, kot se je nadejal. Morala sta si poiskati nov, še skromnejši dom. Mati se je tega lotila z neugnano samozavestjo, celo z navdušenjem, a zdaj se mu je razjasnilo, da je bila taka najbrž samo zaradi njega. Kaj vse mu je pripovedovala o Poljanski dolini. Tu nekje se je rodila, preživela najlepša leta. Kuga ji je pobrala vso družino in tedaj je odšla po svetu. Služila je v Loki in v Kranju in se nazadnje ustavila v Žabnici. Povsod se ji je dobro godilo, svoje doline pa ni nikoli pozabila. Ob nedeljskih popoldnevih in v zimskih večerih, kadar je bila posebno dobre volje, so ji misli poromale v te kraje, ure in ure je pripovedovala o svoji mladosti in vmes vpletala grozljive zgodbe, ki so se mu globoko vtisnile v spomin.

Še pred tednom se mu je njuno življenje ni zdelo prav nič drugačno kot katerega koli človeka v bližini. Samote ni občutil, pomanjkanje pa je bilo samoumevno in niti ne boleče. Soseska jima je bila še naklonjena. Od pomladi do jeseni sta vse dneve prebila na tujih njivah in mater so povsod spoštovali. Ko pa je umrl oče, se je na mah vse spremenilo. Komaj so ga zakopali, že so jima dali vsi čutiti, da sta odveč. Še bajto, v kateri sta stanovala, je gospodar nenadoma potreboval zase. Znašla sta se na cesti in mati se je spet domislila svoje doline... Kakšen oduren kraj... Hiše so redke in tuje, kot bi bile prazne, nikjer človeka... Če bi tu res pekli najboljši ajdov kruh in imeli najslajše mleko, bi bila dolina že na videz drugačna in bi ga bila mati že kdaj pripeljala sem, ne šele sedaj, ko se nista imela nikamor drugam več obrniti...

Sicer pa tudi v Žabnici ni bilo bogvekaj. Revščino sta otepala, čez marsikateri tuj prag je bilo treba stopiti. Iz rok bogatinov je le redko kaj kanilo. Mati jih je včasih preklinjala vsevprek, zadnji čas se niti pritoževala ni več...

Spet se je moral ozreti za oblakom. Cesta se je zdaj vila tesno ob hribu in ni ga bilo mogoče več videti. Morda je celo že izpuhtel v svetlo jasnino dneva... Kradoma se je ozrl na mater, prepričan, da ne bo na njenem obrazu odkril sledove prestanega trpljenja, ki jih prej še ni bil opazil. Bil je ganjen zaradi njene usode, a to čustvo je bilo v njem nekaj tako novega in presenetljivega, da se ga je sramoval.

Materine ustnice so bile trdo stisnjene in iz izraza njenega obraza ni bilo moč ugotoviti, ali je zamišljena ali pa samo strmi predse. V očeh ji je še vedno tlelo nekaj tistega ognja, ki ji je včasih dajal videz srditosti. Gube okoli ust so mu zdaj pomenile dobroto. Morda se mu je zaradi njih zdela tudi njena jeza, s katero ga je včasih oštevala, bolj narejena kot resnična... Ni pa mogel zaslediti na njej niti najmanjšega sledu žalosti in spričo te ugotovitve je bil samo še bolj zmeden... Da bi se iztrgal iz te neprijetne zamišljenosti, je začel ogledovati svoj oguljeni klobuk z dvema petelinjima peresoma, ki mu je do tedaj ležal na kolenih. Nazadnje si ga je posadil globoko na oči. Tako je bil varen pred vsakim tujim pogledom. Nato je še bolj sklonil glavo, jo približal kolenom in se nekaj časa pretvarjal, da spi.

Mati pa, kakor da je uganila njegove misli, se je nepričakovano zganila. Njen glas je zazvenel bodro, a to je bilo še toliko bolj nenavadno, ker je že ves čas, odkar so krenili iz Loke, samo molčala.

»Fant, ali veš, kaj smo pozabili?«

»Nič, prav nič,« je Pavle odvrnil izpod klobuka.

»Ga ne pogrešaš?«

»O, pač!« se je zdajci domislil in se sunkovito zravnal. Ustnice so se mu razpotegnile malodane tja do ušes. »Miško... Le kje je ostal?«

»Tak maček...« je mati pojasnjevala staremu, v dve gube sklonjenemu vozniku, čigar poraščeni in že od zdavnaj neumiti obraz je ostal enako brezbrizen kot dotlej, čeprav se je omalovažujoče zahihital. »Odkar smo ga imeli, miši niti videla nisem, še iz soseske so se odselile. Tudi ščurke mi je uničil. Vse noči je prežal nanje... Ni jih jedel, le vrat jim je pregriznil in jih pustil. Zjutraj, ko sem jih pometla, jih je bilo za pol smetišnice... Pa še tak priliznjeneec kot je, in pri jedi čisto nič izbirčen...«

»Ja, ja,« je zamomljal voznik in prevalil kepo tobaka, ki ga je žvečil, z ene strani čeljusti na drugo. »je že moral biti nekaj posebnega, če je znal ščurka stisniti ravno za vrat. Govoriš pa o njem, kakor da bi bil eden od boljše žlahte...«

»Saj tudi zasluži. Vsa dolina nima takega. Vsakršne zalege je tu, podgane, črne in sive, voluharji in špičkov, da jih sam sv. Volbenk ne ukroti...«

»In še črn je,« je zamišljeno dodal Pavle.

»To, to, čisto črn... Pred nesrečo varuje...«

Boštjan je izpljunil za cel požirek tobakove sline in se spet zahihital.

»Srečo res še kar imaš... Dedca si imela dobrega, redko je bil doma, takega se že prenaša. Zlepa ga ne boš pozabila, vsak mesec boš nekaj dobila zanj, brez tega bi ti zdaj trda predla...«

»Nekaj krajcarjev... To je vse, kar imam od njega. Od njih ni mogoče niti živeti niti umreti...«

»Eh, kaj bi... Saj živimo... Praviš, da je bil maček popolnoma črn?«

»Čezinček,« je živahno pritrdil Pavle. »Komaj si našel belo dlako na njem.«

»Tega ne bosta več videla. Bela dlaka črnega mačka, kuhana v pasji masti, pomaga zoper uroke. Že večkrat je kdo povpraševal po takšnem mačku.«

Pavle je zavzeto prisluhnil. Že zdavnaj ga je mikalo, da bi nekoga povprašal, kako se je mogoče naučiti čarovnije. Sklenil je bil, da bo o polnoči na križpotju začrtal ris in poklical hudiča, a je kar naprej odlašal s poskusom. Toliko grozljivih zgodb je že slišal in vselej mu je zmanjkalo poguma. Pogum... Vsak dan posebej ga je pogrešal. Če je srečal na vasi fantalina enakega sebi ali le malo večjega, že je čutil nemirno utripanje svojega srca in zavedal se je, da je to strah. In kadar so planili po njem, da bi ga tepli, se je boril le še iz obupa, kajti vselej je bil sam in premagan. Marsikaj je že poskusil... Teme ga ni bilo več strah in da bi se preizkusil, je hotel sredi noči obiskati pokopališče. Slišal je, da so duhovi že marsikoga ugonobili, a je bil prepričan, da bi njemu uspelo. Potem bi se ga vsi fantini bali in če bi jim zapretil še z uroki, ga ne bi nikdar več napadali... Še bolje bi seveda bilo, če bi postal neviden in bi lahko plaval po zraku... Nekje pri Šenčurju živi starka, ki se spozna na te stvari. Moral bi jo skrivaj obiskati...

»Vrnil se bom po mačka,« je dejal čez čas, ne da bi dvignil pogled.

»Nak, to pa ne,« ga je odločno zavrnila mati. »Poznam tvojo kri... Potepuhi so ti botrovali. Dosti si se že potikal okrog. Nisi več otrok, ob vahtih jih boš imel šestnajst. V tvojih letih sem si jaz že kruh služila. Tebi pa je predobro... Kako je bilo lani, ko si šel po kostanj na Moravško ali po moko v Šenčur? Štirinajst dni te ni bilo in vrnil si se s prazno bisago, brez denarja. Nak, ne boš...«

»Če so me pa ogljufali...«

»Kdaj se boš naučil, da boš ti druge goljufal?«

»Saj že znam. Zadnjič tisto...«

»Ukradel si.«

»Saj to ni nič drugega...«

»Vzel si, ko te gospodar ni videl. Pripravi ga do tega, da ti bo sam dal in te še z blagoslovom pospremil od hiše.«

»Tega ne more nihče...«

»A je pošteno... Le od kje si se vzela, mevža. Ko ne boš imel mene, boš umrl od lakote ali pa te bodo obesili zaradi hudodelstva... Začel si že tako. Svojega ali tujega ne razlikuješ...«

»Nikoli vam ni prav...«

Zdaj se ni več smehljaj, čeprav so bila njegova usta še vedno razpotegnjena tja do ušes. Oči so ga izdajale, da je zamišljen. Materinega godrnjanja je bil vajen, vendar ga je vedno znova prizadelo. Čutil je, da je z njim res nekaj narobe, a ne po njegovi krivdi. Na potep so ga zvabili drugi. Redkokdaj so ga povabili, a tedaj jim ni smel odreči. Kmečki fantje so ga učili, kako naj krade z njihovih njiv in če so mu zaupali, jih ni mogel razočarati. Vse so skupaj pojedli, če pa so odkrili krivca, je bil to vedno on. Mati je to vedela, a ga je vseeno pretepal. Pod ognjiščem je vedno imela pripravljeno gladko leskovko. Kadar ga je poklicala v kuhinjo, je že vedel, kaj ga čaka. Glavo je povlekel med ramena in nastavil pleča. Zavedal se je, da bi moral tuliti in obljubljeni, da se bo poboljšal, a tega nikakor ni mogel spraviti iz sebe. Potrpežljivo je prenašal kazen in bil prepričan, da mati to počenja bolj zaradi soseske kot iz resničnega ogorčenja. Ko je končala, mu je izmikala pogled,

vedel je, da so njene oči vlažne. Ob takšnih prilikah se je navadno zagledal v njene lase. Iz tedna v teden so bolj bleščeče sivi. Starala se je naglo, a to ga ni niti najmanj ganilo. Globoko v sebi je celo čutil prikrito veselje, da jo bo preživel, da ga nekega dne ne bo mogla več tepsti.

Skoraj ga ni bilo dne, da ne bi nekaj zakrivil. Če je stopil le en sam korak s poti, že ga je preganjal zadirčni gospodarjev glas. Od srede poletja pa do pozne jeseni je živel kakor na trnu. Komaj so se začeli v sadovnjakih med listjem bleščati prvi sadeži, že se ga je polotil nemir. Če jih je pogledal, je čutil v ustih slino, zobje so se v mislih že zagriznili v sočno gmoto, a še pri tej nedolžni igri ni imel sreče. Komaj je dvignil pogled, že ga je nekdo zalotil. Vnaprej so ga obdolžili tatvine, on se pa niti ni poskušal izgovarjati, ker je dobro vedel, da imajo prav. Kar pa je bilo prepovedano podnevi, je dopuščala noč. Svojim željam se ni mogel upirati. Skriva se je plazil čez plotove in po tujih vrtovih, v najhujši temi je zlahka našel vsako drevo, ki ga je iskal ter se vračal domov z nabrekli mi žepi in s polno srjaco. Svoj plen je žvečil pred spanjem in še nekaj dni zapored, ko je bil sam, kajti vedel je, da mati njegovih podvigo ne bi bila vesela. Bolj kot palica ga je bolelo njeno tarnanje. Tako pogosto ga je spominjala revščine in zdelo se mu je, da ga z njo nalašč ponižuje...

Za trenutek je celo čutil olajšanje, ker sta zapustila Žabnico. Misli so se razgubile v drdranju koles in bil je popolnoma brezbrizen za vse, kar mu je namenila negotova prihodnost. Zdaj, ko je za vselej zapuščal Žabnico, se je šele zavedel vsega svojega življenja. In v Poljanski dolini bi bilo mogoče začeti vse drugače, na novo. Nihče ju ne bo poznal, tudi njuna revščina lahko ostane skrivnost. Kazal bo vesel in zadovoljen obraz, kot da imata z materjo pod pragom zakopan zvrhan pisker cekinov. Otroci ga ne bodo zmerjali z biričem in mu ne bodo mogli oponašati očetove pijanosti, saj je niso videli. Vse ljudi bo pustil na miru, še izogibal se jim bo... V Žabnico pa se bo še vrnil. Ponoči in na skrivaj, da ga ne bodo videli, toda pomnili bodo njegov obisk. Če ne drugega, bo ubil nekega psa, odvezal gospodarjevo živino in jo spustil na polje... Še bolj bi ga lahko prizadel... Zarjavelih žeblice bi natrosil v jasli... Živina bi erkavala še ves teden potem, ko bi on že odmaknil pete... Prašičem bi natrosil zdrobljenega stekla v korito... Ne, ne! Žival bi preveč trpela. Spomnil se je sosedove junice, ki je bila požrla kos bodeče žice. Z velikimi preplašenimi očmi je spremljala vse, ki so se ji približali, in polglasno mukala. Ko so jo pobili, je ves trepetal. Oči so bile še odprte, toda nič več žive. Kri je utripajoče brizgala v gnojnični kanal. Roke, ki jih je krčevito tiščal v žepe, so se mu lepile od potu.

Ne, ne, v Žabnico se ne bo vrnil, dokler ne bo velik... Zadostj je že tam žalosti. Farni zvon pogosto naznanja mrliča. Hlevi se praznijo, jok in molitve so izpolnile večere... Tudi maček Miško naj ostane, kjer je. Nekdo se ga bo že usmilil. Zaradi nekaj belih dlak ga menda ne bo nihče ubil. Saj mu jih lahko izpuli, če jih že hoče imeti...

Voz se je premikal vse počasneje. Pavlu se je zdelo, da je kljuse, ki ga je vleklo, od ure do ure bolj koščeno. Vozlaste kite na izsušenih bedrih so se mu krčile in popuščale, oguljene in z gobami porasle noge pa so vztrajno in monotono krevsvale dalje, kakor da so pripravljene iti na konec sveta.

»Je še daleč?«

Stresel je mater za roko, da bi se predramila, saj se mu je zdelo, da je že na pol zadremala.

»Ne skrbi. Poljanam se bližamo... Še uro, največ dve... Si videl grad na Visokem? O njem sem ti že pravila... Tamle pa je jama, kjer so se včasih skrivali razbojniki. Napadali so voznike, ki so vozili les v Loko in vino iz Vipave...«

»Zdaj jih ni več?«

»Tako bi jih pobili, vse črno vojakov bi poslali nadnje... V mirnem času pa so bili... Nekega kmeta v Poljanah so napadli ponoči. Niti železni križi v oknih niso pomagali, s sekirami so jih ugnali... Pravili so, da je imel pol skrinje denarja. Z velnico je meril srebrne goldinarje. Njegovi sinovi so pa ob nedeljah s papirnim denarjem pipe nažigali...«

»Kakšen greh,« se je oglasil Boštjan. »Pomisli, jaz pa še za tobak nimam. Fižolovo listje žvečim in kakšen star čik vmes... Ej, kakšnega pa gospôda kadijo, izza ovinka ga voham... Ne rečejo mu zastonj božja travica...«

»Saj zaslužite s konjem,« se je oglasil Pavle.

»Ej, fant, le zapomni si, če bi bila Lucija kaj vredna, ne bi je pustili. Kanone bi vlačila kje v Galiciji ali na Laškem. Ne bi je več videl. Sina mi je ubil Rus v Karpatih. Misliš, da bi mi konja vrnili? Muka ti je to življenje, muka...«

»Glejte, koliko boste zaslužili samo danes...«

Boštjan se je skoraj sunkovito iztrgal iz svoje negibnosti in se z vodenimi očmi srdito zastrmel v Pavla.

»Kar razdeli, koliko je to četrtnik žganja? Dva krajecarja vsaka... In Lucija tudi ne živi od lepega vremena. Ovsu bi ji moral dati, a ga še za kruh primanjkuje... Tepe nas, tepe...« In zamahnil je z bičem po konjskem hrbtu, da se je zaprašila dlaka in je na njej ostala temna sled. Toda Lucija koraka ni pospešila. Njene kosti so bile vajene nadlog in jih je ravnodušno prenašala.

»Zakaj pa toliko piješ?« se je razvnel Pavle. »Vsak dan najmanj eno četrtniko... Na teden sedem...«

»Molči, molči,« ga je zavrnila mati. »Svojega starega bi bil vprašal... Pa tudi s samim s seboj boš imel še dovolj opravka, saj bi bilo čudno, če se ti ne bi tudi to pritaknilo.«

Boštjan je spet spustil skozi zobe curek tobakove brozge in komaj polglasno zamrmral:

»Prileže se, pa še kako se prileže. Pa tudi leta prinesejo svoje. Mlad ga nisem, pozneje, pozneje... Samó tako pride...«

»Močan si, če ga piješ,« je menil Pavle, a se mu je mati takoj zoperstavila.

»Za moč jej žgance, ne pa tisto smrdljivo brozgo!«

Boštjan se ni več menil za njiju. Zastrmel se je v konjsko zadnjico in veke so mu začele naglo utripati. V kotičkih ustnic mu je spet izstopil gost tobakov izcedek, izpod pomodrelega nosu pa se mu je neprestano cedila prozorna tekočina, ki si jo je od časa do časa obrisal z zamaščenim rokavom suknjiča. Šele zdaj je Pavle začutil, da od njega zavdarja neki odvraten smrad. Vsi stari ljudje, ki jih je poznal, so bili na svoj način zanemarjeni, brezbržni do svojega okolja, pa tudi revni in nebogljeni. Potemtakem bo tudi on sam nekoč prav tak... Dotlej bo seveda moralo preteči še mnogo let... Kako jih bo preživel... Že bi bil čas, da se loči od materine sklede, toda kam naj se obrne... Prestar je že, da bi se izučil obrti, a tudi denarja ni, da bi plačali mojstra... Samo hlapec še lahko postane pri kakšnem bogatem gospodarju. Na stara leta pa kakor Boštjan ali še slabše... Kot občinski reveži, od hiše do hiše beračijo, vsem v nadlego... V cestnem jarku končajo, če ne zmrznejo

na stelnikih... Morda se bo pa njemu vse še obrnilo na bolje... Le da bi vojska z Lahi še dolgo trajala in bi vpoklicali tudi njega... Marsikdo se od vojakov ni več vrnil. Poženijo se po Hrvaškem in Ogrskem ali pa si prihranijo nekaj denarja in odidejo v Ameriko... Zdaj tudi padejo, samo črno obrobljeno pismo ostane za njimi... Bo že kako... Danes ni lačen in jutri najbrž tudi ne bo... Spi lahko na vozu ali v bližnjem grmovju... Povsod so ljudje, nekdo se bo že našel med njimi, ki bi mu tudi hlev odprl in ga spustil na toplo, k živini...

Glavo si je podprl z dlanmi in začel požvižgavati. Nato pa se je nenadoma sunkovito ozrl, če bi še mogel videti hrib sv. Volbenka in čudni oblak nad njim. Bilo je prepozno, za njim je bila samo gluha gmajna, škripanje koles pa edini glas v dolini. Spei se je zavedel svojega nenavadnega razpoloženja, še najbolj podobnega žalosti, ki ga je zdaj prvič tako prevzela. Nazaj v vsakdanjost ga je povrnil šele materin glas:

»Zdi se mi Boštjan, da nas bo prehitela noč. Lucija je že čisto opešala, a kje je še Kresniški grič...«

»Eh, kaj ne bi opešala ob samem senu in slami... Na cesti pa nas vseeno ne bo pustila, poznam jo...«

»Upala sem, da bomo prispeli še za dne, kako naj se znajdem v hiši, če bo že tema...«

»Nič ne skrbi, vsakega dne se drži še eden. Če le veš, kje stoji tista hiša...«

»Z zavezanimi očmi bi jo našla... Prazna je, odkar je odšel Luka.« In čez nekaj trenukov je dodala: »Luka Amerikanec gotovo ne živi več...«

»Malce bom ustavil, naj se Lucija oddahne...«

Voz se je umiril in škripanje koles je zamrlo. Medtem, ko je Boštjan mukoma zlezal na tla, ves otrpel od dolge vožnje, in se napotil k bližnjemu grmu, se je Pavle z enim samim skokom pognal na rob ceste. Roke si je potisnil globoko v žepe in se zastrmel v breg, po katerem se je sonce že umikalo iz doline. Od Sore sem je hladno zavelo in na vratu je čutil, da sta se mu zganila petelinja krivca za klobukom.

Stal je in poslušal. Na zahodu, nekje na laški strani, je zamolklo, pri-tajeno bobnelo, kakor da se približuje neurje. Bobnelo je nepretrogoma.

»Piava,« je zaslišal materin glas.

»Kaj, kaj praviš?« je skoraj zastokal Boštjan.

»Piava, fronta...«

»Eh, nas treh se to ne tiče...«

Počasi se je skobacal na svoj sedež in začel udrihati po Luciji. Šele po nekaj krepkejših udarcih se je zganila. Vsi so molčali. Pavle je samo še prisluškoval bobnenju na zahodu. Polagoma se je v dolino spuščal mrak.

*

Bajta na Kresniškem griču, v kateri je stanoval Pavle z materjo, je imela na spodnji strani teman obokan prostor, ki je sicer služil za klet, a ga je zdaj v naglici preuredil za hlev. Okna ni bilo in vegasta vrata so se zapirala tako slabo, da v njem ni bilo nič bolj toplo kot na planem. Za ped široke reže je Pavle zamašil s starimi cunjami, tla pa nastlal s slamo, ki je že bogve od kdaj prhnela na podstrešju. Jasli ni imel in konj je moral jesti kar s tal. Zaradi tega je bil Pavle ves na trnju, in skoraj ga ni bilo dne, da ne bi svojih skrbi

potožil materi. Poslušala ga je z razumevanjem, a pomagati mu ni znala in njena nemoč ga je že spravljala v slabo voljo. Od jutra do večera je moral misliti samo na Lisca, ki mu novi hlev ni bil nič kaj po volji. Skoraj neprestano je bil s kopiti ali se nemirno prestopal in dajal od sebe čudne glasove, ki so bili podobni zdaj tarnanju zdaj kratkemu rezgetu. Še ponoči ga je Pavle prav dobro slišal in zlasti še, kadar je ležal na peči, mu ni ušla nobena podrobnost: hiša je bila vse preveč mirna in sleherni gib živali je vznemiril tišino vseh prostorov. A ne samo to. Kar je bilo v Nackovem hlevu preprosto in samoumevno, je zdaj predstavljalo skoraj nepremagljivo oviro. V bajti ni bilo moč najti niti pesti krme, kaj šele ovsu.

Že prvi dan, ko je imel konja doma, je moral vzeti pot pod noge. Obredel je pol vasi in skoraj pri vsaki hiši so mu dali povese seno, toda vsem je moral pripovedovati izmišljeno zgodbo, kako je prišel do živali. Bil je prepričan, da mu ne verjamejo in sleherni nasmešek, ki je spremljal njegovo pripoved, je občutil kot posmeh. Vseeno je vztrajal. Prva laž je rodila drugo, čutil je, da ne sme odnehati, saj bi se tedaj sesule druga za drugo, on pa bi se pred celo vasjo za vselej onemogočil. Tako se je s senom oskrbel za ves teden vnaprej, a s tem skrbi ni bilo konec. Po obnašanju vaščanov je sklepal, da se v isto hišo ne bo smel prikazati dvakrat z isto prošnjo. Najtrdnější kmet mu je na pol hudomušno na pol zbadljivo svetoval, naj rajši proda konja in kupi krmo, saj bi mu potem morda bilo jasno, da mu konja ne bo nihče podaril in bi se tako rešil še prosjačenja. On sam je bil pripravljen kupiti žival... Pavle ga je dobro razumel, v naglici nekaj izjecljal in se naglo poslovil. Lisec še ni bil naprodaj, na to možnost še ni bil utegnil pomisliti. Nevarnosti, ki jo je tvegala, da ga je dobil, ni bilo moč poplačati z denarjem; in zaradi denarja se tudi ne bi bil podal vanjo. Šele zdaj je Lisec postal res njegov, a se je takoj tudi zavedal, da pričakovanega veselja z njim ne bo imel. Zdelo se mu je, da je nenasiten, in to prav nalašč. Njegov nemir je postal vsiljiv, nadležen. Kadar koli se je Pavle prikazal med vrati, je živahno strigel z ušesi in grebel po podu vse dotlejš, dokler mu ni vrgel seno. To pa je kopnelo, kopnelo kakor pomladanski sneg.

Lisec je bil vsak dan bolj mršav. In iz čistega sočutja se je Pavle oprijel tiste zadnje možnosti, ki je še bila na razpolago: Ko se je znočilo, se je z dvema vrečama pod pazduho splazil do najbližnjega kozolca in ju natlačil s sladko dehtečo deteljo. Prvič se je bal, da bi ga odkrili, pozneje pa, ko se je otrese vsakega strahu, mu je postajalo vse bolj in bolj jasno, da se pogreza v zlo, iz katerega se ne bo več tako lahko izkopal. Prepričan je bil, da kljub skrbnosti, s katero je kradel, le ostajajo za njim sledovi, ki bodo v nekem nepričakovanem trenutku pripeljali zasledovalce naravnost v njegov hlev.

Lisec ni kazal niti najmanjšega razumevanja za njegove težave. Odkar ga je krmil z deteljo, je postal le še bolj požrešen. Spričo tega v Pavlovem srcu ni bilo več prostora za radost. Na svojo veliko žalost si je moral priznati, da ta žival nima nobene vesti in ga namenoma muči. Zraven pa se mu je še prav hinavsko prilizovala. Strigla je z ušesi in opletala z glavo, dokler se ji ni toliko približal, da mu jo je lahko položila na ramena, ko pa je dosegla to, jo je moral čohati po vratu in po grivi, sicer se ni umirila. Če pa je zavohala v njegovem žepu skorjo kruha, se je sploh ni mogel več znebiti. Nervozno je soplja in ga po malem grizla, dokler ji ni ugodil. To njeno prosjačenje pa je bilo takšno, da ga ni moglo resnično razjeziti in nikoli ni mogel zbrati toliko moči, da bi bil uporabil šibo, ki jo je imel pripravljeno za vrati. Rajši se je

izognil hlevu, a zaradi tega njegova zaskrbljenost ni bila nič manjša. Nemir se je pollaščal tudi njega.

Spet mu je ostajalo časa, s katerim ni imel kaj početi. Dnevi so bili po-
šastno dolgi, popoldneve se je povaljeval po peči in molčal. Zdaj je tudi čutil,
kako sta se v zadnjem letu z materjo odtujila drug drugemu. Njena odločnost
in razboritost je bila neopazno uplahnila. Vse bolj in bolj mu je puščala
proste roke. Tudi zelo postarala se je bila. Če je razvezala ruto, se je pod
njo pokazala skoraj snežna belina. Sprva se mu je zdelo, da se zapira v svoj
molk le zato, da ga ne bi neprestano oštevala, počasi pa je moral ugotoviti,
da je prenehal biti središče njenega zanimanja, da je pristajala na njegove
odločitve in mu priznavala samostojnost. Ni mu več delila dobrih nauk in ga
tudi ni več spraševala, kaj počenja in kam odhaja. Le če se je dalj časa trudil
okrog nje s svojo zgovornostjo, se je spet razživila... Sicer pa je zadnji čas
dosti vasovala pri sosedah, pa tudi njo so obiskovale. Nikoli ni mogel ugo-
toviti, o čem se pogovarjajo; če se je le pojavil v bližini, že so umolknile.
Skrivnost je bila tudi njeno gospodarjenje. Nikoli ni bila v zadregi, kaj bo
dala v lonec. Čeprav že več mesecev ni prinesel k hiši prebite pare, ga je
hranila brez očitkov. Načrti, od katerih si je toliko obetal, so se bili sesuli v
prah. Prevažanje lesa... Koliko noči je ves vročičen bedel ure in ure in gledal
samega sebe, kako peha dolge hlode po gladkih drčah. Sleherni gib je po-
menil denar... Vse je že kazalo, da se bo enkrat le izkopal. Tedaj so še vsi
upi veljali konju. Nekega dne pa prepir pri Nacku in konec vseh sanj...
Lisec se je brez dela nemirno prestopal spodaj in vsak njegov gib ga je za-
bolel, kakor bi mu s kopiti udarjal po glavi. Imel ga je rad in preklinjal ga
je, ker ni izpolnil njegovih pričakovanj. Neštetokrat se je bil že odločil, da bo
poiskal vzrok svojih pogostih razočaranj. A vsa premišljevanja so se končala
docela enako: Spet je bil prevaral samega sebe. Mesece in mesece je verjel
v neko stvar, ki si jo je bil sam izmislil, zapletal se je v načrte, ki so se konec
koncev vedno izkazali za jalove... On sam je bil vsemu kriv... Nič se ne bo
zgodilo, nič izpremenilo... Čemu pričakovanja... Tudi tovariša mu ne mo-
reta pomagati... Storili so, kar so mogli... Še Korle, ki je nekoč hodil v šole
in je malo manjkalo, da ni postal gospod, se je prelevil v čisto navadnega
potepina... Še malo pa bo z beraško malho vandral po hribih. Za zdaj se je
še najbolje znašel Trstinar... Na fronti si je nabral zlatnine in za konja je
dobil pravi denar... Če mu ga je Nacek sploh dal... Bogve, kakšne račune
sta imela med seboj...

Dokler je premišljeval, je bilo njegovo življenje še nekako izpolnjeno,
zaposlen je bil s samim seboj in ni bilo posebne razlike med sedanostjo in
tistimi časi, ki jih je preživel na Nackovi kmetiji. Leto je doživljal znova in
vse pomembnejše dogodke z njim. Toda kmalu je bilo tudi te igre konec...
Spet se je znašel v stanju, tako značilnem za njegovo samoto. Glasovi, človeški
in živalski, ki so ga dosegli, so se zdeli samo še kot daljni, tuji odmevi besed
in stvari, ki nimajo z njim nobene zveze več. Najgloblje se je zavedal tišine.
Ta je pustošila v njem huje od vsake bolečine. Ni ga prizadevala vedno enako.
Najbolj se je zarila vanj v presledkih med dvema zvokoma, kmalu dopoldne
ali pod večer in tedaj je večkrat čutil, da ima tudi tišina svoj glas, ki pa je
izginil takoj, ko mu je hotel namerno prisluhiniti. Vedno pa je ostala za njo
nekaka neizrekljiva tesnoba, bolečina. Kadar se ga je polastila, je bil prost
vseh skrbi, radosti, prijateljstev in vsakdanjosti. kajti vse te stvari so imele
svojo ceno le tedaj, kadar jih je priznaval za nepogrešljivi del svojega okolja.

V tej tihi odmaknjenosti pa je celo še samega sebe občutil samo kot bolečino, spreminjajočo se v nič. Izginile so želje, sleherno pričakovanje. Ostalo pa je nasprotje med njim in vsem zunanjim. Povsem tuj je bil v tem svetu, a je moral živeti v njem, nikjer ni bilo nobenega drugega sveta, vsa pota so vodila v prazno, a je vendar kar naprej iskal nova... Nihče ga ni potreboval, a je vendar bil tu, v kletki svoje osamljenosti, ki ni mogla biti nikomur zanimiva, samo njegova in še njemu samemu odveč. Včasih je slutil, da se giblje na meji velikega ničā, a se še ta noče uresničiti... Polagoma se mu je začelo jasnitī, da bo to mučno obdobje trajalo vse dotlej, dokler se spet ne bo nečesa lotil z vso vnemo, čeprav bi se pozneje spet izkazalo, da je bila utvara... Mar se ni bilo še vsako njegovo početje izkazalo za nesmisel? Delo na cesti, hlapčevanje pri Nacku, pohod na fronto in podvig s konji...

A vendar... Izpolnilo mu je čas... Živel je, preživel se je, oblekel in obul, dobil je konja, ki ga lahko vsak hip spremeni v denar... Konj... To je mnogo denarja, leto in dan lahko živi od njega... V Kranj se lahko odpravi z njim, v Kamnik ali celo v Ljubljano, Trstinarja in Lemenatarja povabi s seboj...

Spet je moralo preteči nekaj tednov, preden si je priznal, da pogreša družčino. Zdaj ni več mislil samo na Trstinarja, tudi Korle mu je postal domač. Godilo mu je, da je lahko v njegovi bližini in sleherno njegovo besedo si je vtisnil v spomin. Zgovoren v njegovi družbi ni bil, a je čutil, da se bo nekega dne odprla pregraja, ki ju loči in se bosta pogovorila o marsičem pomembnem. Odkar so se bili tako nepričakovano razšli pri Nacku, se še nobeden od njiju ni bil prikazal in sčasoma mu celo misel, da bi ju poiskal, ni bila več povsem tuja... Toda bogve, kje sta tičala... Eden v Hobovšah in drugi v Zirovskem vrhu... Le s povpraševanjem bi ju našel... Če jo že nista mahnila kam drugam... Sneg se je že topil, pomlad se je bližala, pota so bila še razmočena, a so že vabila... Moral bi ju najti... Njihovo prijateljstvo se ne more tako na mah končati... Vse večne čase tudi niso mogli ostati pri Nacku, saj so skoraj bili že delni gospodarji v hiši... Če se ne bi bil vrnil Ivan, jim sam Nacek ne bi mogel več do živega... Imeli so zatočišče, kraj, kjer so se lahko nemoteno shajali, dobili so jesti in prostor za čez noč... Potrebovali bi drug podoben kraj... Pri njem v bajti bi bilo kar dobro, če ne bi bilo matere...

Počasi je že začel razpredati načrte, kje in kako bi se lahko sešli, bilo je samo še vprašanje dni, pa bi se odpravil na pot. Tudi od Lisca se je sam pri sebi že poslavljāl. Po nekajkrat je že bil obiskal vse kozolce v vasi. Pogledi vaščanov so se mu zdeli nezaupljivi, če ne že kar naravnost obtožujoči... Vselej, kadar se je mati vrnila od sosedov, je pričakoval, da bo namignila, česa ga dolžijo. Sama je prav gotovo vedela za njegovo početje.

Končno se je dolgočasje prelomilo. Neko popoldne, ko je spet ležal na peči, z odprtimi očmi in zamišljen v nič, je na poti pod bajto zaslišal tri zaporedne žvižge, v resničnost katerih je nehal dvomiti šele, ko so se dvakrat ponovili. Mogel je biti samo Trstinar. Skokoma je planil k oknu. Zagledal je Korla in Trstinarja, stala sta tesno drug ob drugem in zavzeto strmela v bajto. Že sam izraz njenih obrazov je bil zanj resnična vzpodbuda. Zagledala sta ga in mu nekaj klicala. Ni ju razumel, toda vedel je, da ga vabita. Mimogrede je skočil v čevlje in komaj se je prikazal na hišnem pragu, že sta ga obsula s smehom in vzkliki. Najbolj glasen je bil Trstinar:

»Kje tičiš, Božja Madona, že sedem hrvaških let te nisem videl?«

»Zalizal se je v svojo hiško,« je pristavil Korle.

Pavle se prvi hip ni znašel, zmedla ga je njuna veselost. Počasi in nedoločno se je napotil proti njima.

»Če bi bila prej prišla, bi me bila prej videla...«

»Glej ga, kako je brihten. Pol zime je pretuhtal, zdaj jih pa stresa... Povsod se iščeva. tebe pa nikjer... Res, res...«

Tedaj se je Korlu globoko kolcnilo, tako globoko, da se je streslo vse telo, rdečica mu je izginila z lic in v hipu se je popolnoma spremenil. Senca utrujenosti mu je legla na obraz. Istočasno, ko je Pavla dosegel vonj po žganju, je tudi začutil, da je Korlova veselost samo navidezna, rahel oklep, ki se bo zdaj zdaj predril.

»Stopimo kam, če ne nam bodo korenine pognale v blato.«

»V bajto?« je poparjeno vprašal Pavle.

»Ne, ne... Tvoja stara je gori. Ne poznam je, a za dobre nauke mi ni, naj mi jih daje kdor koli... Vem, da nam ne bi prizanesla z njimi. Vsi so enaki, komaj se jim prikažeš pod nos, že vprašujejo, zakaj nisi nekje drugje in ne počenjaš nekaj drugega. Oči pa jim gorijo od straha, da jih ne bi česa prosil. Dobri nauki in pes na verigi...«

»Moja mati ni taka!«

Trstinar ju je zgrabil vsakega za en rokav in ju začel miriti:

»Nehajta, nehajta... Ne bomo ji delali nadleže... Veš, midva sva danes tako, tako...« Nekaj je še zajecjal, a stavka ni mogel dokončati. Le nemočno je zamahnil z roko. »V hlev gremo, ja, kar v hlev...«

Pavle je nekajkrat s pogledom na skrivaj ošinil okna, da bi se prepričal, če jih je mati že opazila. Ta hip ji ni želel pred oči. Z velikimi koraki je zakoračil proti hlevu. onadva pa sta mu sledila. Komaj je odprl vrata, že je konj glasno zarezgetal. Zdaj se je zdelo, kakor da sta Korle in Trstinar prišla nalašč zaradi Lisca. Oba hkrati sta ga začela hvaliti, češ da je prijazen, dobro raščen in tako rekoč zlata vreden, ko pa sta zagledala v kotu kup slame, je bilo njune zgovornosti konec. Zavalila sta se nanjo in pridružil se jima je tudi Pavle, takoj ko je spet priprl vrata. V polmraku ni več razložil podrobnosti na njihovih obrazih, pač pa ga je presenetila steklenica, ki se je motno bleščala v Trstinarjevi roki.

»Potegni ga šljuk ali dva, kapljica, da je veselje. Kajne, Korle...«

»Res ji ni kaj reči,« je ta hitel pritrjevati. Glas mu je zvenel nenavadno otročje in tudi jezik se mu je že zapletal.

Pavle je brez pomisleka zgrabil steklenico. Po prvem požirku je začutil v grlu pravcato žejo. Pil je, kot da so mu postregli z vodo. Šele ko je odložil in vdihnil, ga je zasklelel jezik in vsa usta so mu bila kot omtvičena. Okusa po žganju se ni mogel več znebiti, čeprav je vneto požiral slino in jo nekajkrat tudi izpljunil v gnoj pred seboj. Medtem je tudi opazil, da ga je Lisec neprestano motril in nemirno utripal z ušesi.

»Reže, reže,« se je krohotal Trstinar, »kar enkrat ga še potegni, da se znebiš slabega okusa, midva sva spraznila že več kot pol zelenke...«

Pavlu je rastel pogum. Bil je prepričan, da ju poseka, saj je izpil že za dva kozarca, a ga ni še prav nič čutil. Spet je nagnil, pa ga je streslo in je moral odnehati.

»Saj znaš,« ga je hvalil Korle. »Vlečeš ga kot star furman... Od hudiča si, Božja Madona!«

Pavlova samozavest je zdaj razigrano poskakovala, z njo pa tudi domiselnost. Že je imel nekaj krepkih na jeziku in hotel jih je zabrusiti Korlu.

da bi tako na mah preskočil ograjo, ki ga je ločila od bivšega črnošolca, a so ga moči naglo zapuščale. Najprej ga je spreletela vročica, misli so se mu zamotale druga v drugo, čeprav je postajal vse težji in težji, je izgubljal občutek telesnosti, razblinjal se je. Le z glavo je še odločno kljuboval, a to je bil ves obseg njegove zavesti. Govorica tovarišev je prehajala v nerazumljive oddaljene zvoke, ki jim je mogel slediti le še s skrajnim naporom. Čez nekaj trenutkov je tudi to že presegalo njegove moči. Počutil se je sijajno, kot še nikoli. Iz njegovega telesa so izpuhtele vse tiste nečiste sile, ki so ga gnale v otožnost brez razloga ali v napeto razmišljanje brez haska. Čeprav mu ni bilo jasno, če se bo mogel dvigniti, je občutil nenavadno lahkotnost. Dobro razpoloženje ga je kar preplavilo, nenadoma mu je vse postalo smešno, zabavno, le besede ni mogel najti prave, da bi izrazil vsaj delček tega, in še vedno je molčal.

Korle in Trstinar sta ga skoraj s silo spravila pokonci. Ko je stal in strmel v njiju, je komaj še razumel, kaj sta mu kričala:

»Z nama greš. Pri Korlu bomo prespali in jutri enkrat se vrneš... Čas imaš, nič se ne izgovarjaj...!«

»Božja Madona, kaj boš s konjem? Čakati ni vajen, ali naj ga vzamemo s seboj?«

Pavla je zvilo od smeha. Njegova brezskrbnost je bila popolna. Z enostavno kretnjo bi mogel rešiti najtežje vprašanje.

»Sena mu še dam, do jutri ne bo erknil.«

»Če se mu zahoče tudi to, mu ne bomo branili...« je pristavil Trstinar in z nogo zavalil Liscu precejšen kup detelje.

»Materi povej, kam greš,« ga je dregal Korle.

Pavle se je brez oklevanja pognal proti vogalu, a so se mu noge že po nekaj korakih nevarno zapletle. Pod oknom je nato nekajkrat poklical mater, a s tako močnim, prav živinskim glasom, da sta celo tovariša prisluhnila. Mati se ni oglasila, Pavle pa je kar v prazno sporočal, naj ga ne čaka z večerjo...

Že so se odmikali od hiše, ko se je na vežnem pragu le pojavila mati.

»Kam odhajaš? Doma ostani! Le kdaj te bo pamet srečala? Spet ste si nekaj izmislili...«

Pavle je za hip obstal, nervozen drget mu je spreletel telo, oblila ga je rdečica. Besnost, še nikoli občutena v toliki meri, mu je prevzemala ude.

»Eh, stara se vsaja,« se je oglasil Trstinar. Njegova pripomba je Pavla še bolj vznemirila. Besno je zakričal:

»Kaj bi radi? Za hudiča! Spat pojdite, pestunje ne rabim... Bom že prišel, kadar me bo volja...« Bolj zase pa je zaključil: »Gos stara!«

Komaj pa so bile besede izgovorjene, že ga je pestilo obžalovanje. Bil je začuden nad samim seboj. Še nikoli se ni bil upal, da bi z materjo govoril na tak način. Toda očitek vesti ga je spremljal le kratek hip, samozavest in dobra volja sta ga preglasili. Nekaj grobosti je bil kar dolžan svoji moškosti, svojim letom...

Hodili so zelo hitro, vsaj Pavlu se je tako zdelo. Kmalu je bil ves potan od napora. Pot pred seboj je sicer dobro videl, a so ga lastne moči izdale vedno znova. Ni in ni uspel, da bi postavil nogo tja, kamor je nameraval. Kljub vnetemu prizadevanju je nihal z enega roba proti drugemu, dostikrat pa mu celo ni več uspelo, da bi se obdržal v teh mejah, zaletel se je v obronek ali pa ga je zaneslo na blaten travnik. Razen tega se mu je zdelo, da Korle

in Trstinar vedno bolj hitita, boriti se je moral še s strahom, da ne bi zaostal in je tu in tam poskušal celo steči. Onadva sta se pogosto ozirala in če se je hotel vsaj za silo obdržati na nogah, da se mu ne bi posmehovala, je moral zbrati vse svoje moči in ni mu preostajalo niti toliko časa, da bi pomislil, zakaj se je pravzaprav podal na to pot.

Dnevna svetloba je počasi ugašala, vsaj Pavlu se je tako zdelo. Travniki, drevesa ob poti, hiše in kozolci, vse je izgubljalo svoje ostre obrise, se zlivalo s svojim okoljem in se utapljal v neki nedoločni sivini. Ta mu je zastirala razgled in je postajala za oči vse bolj in bolj utrudljiva. Le približno je še vedel, kje se nahajajo. Dokler je še videl tovariša, se je počutil varno in brezskrbno.

Nekje so se ustavili, zdelo se mu je, da v sosednji vasi, najbrž v trgovini in v gostilni. Nenadoma so se okoli njih pojavili številni človeški glasovi, največ ženski. Videl je rdeče rute in druga živobarvna oblačila, toda vse le megleno, nedoločno. Postave so se širile in ožile, okna in vrata so spreminjala svojo obliko, nesramno so se poigravala z njim. Vrata so se mu dvignila nad glavo in vsega je prevzela skrb, kako naj hodi, da bo prišel s stopali v višino temena. Okna pa so mu poplesavala pod nogami, le s težavo se jim je umikal. V ušesih mu je že zvenel odurni žvenket stekla, ki se lomi pod njegovimi podplati. Vse to je trajalo neznansko dolgo. Vmes je šumel papir, razlegal se je smeh, prekladali so steklenice... Nazadnje sta Korle in Trstinar le bila otovorjena z nekakšnimi zavoji in s steklenicami in potem so krenili.

Še vedno je bilo enako mračno in v bregu so se Pavlove muke potrojile. Le ozka steza se je vila med številnimi bukvami, ki so se primikale in odmikale in mu neprestano grozile, da mu zdaj ena zdaj druga razbije glavo. Tovariša sta se s čudovito spretnostjo povijala mimo njih in pogosto se mu je zdelo, da tudi skozi nje. Zoper njega pa se je bil gozd očitno zarotil. Če se je izognil deblom, se je spotaknil ob korenine... Večkrat se je iznenada znašel na tleh, z obrazom v mokrem gnijočem listju, ki pa je čudovito blažilo vročico. Navsezadnje je dognal, da je vsa skrivnost dobre hoje v tem, da se visoko dvigajo noge, a njegove so bile težke kot stope in opustiti je moral upanje, da bi posnemal tovariša. Ves blaten in z neštetihi buškami na obrazu jima je vendarle sledil, čeprav ga je včasih, ko se je znašel na tleh, za hip že povsem premagala želja, da bi obležal, zaspal in se odpočil. Toda Korle in Trstinar sta ga že s samim vzpodbujanjem spet spravila pokonci. Ni ju niti razumel, zavedal pa se je, da jima mora slediti.

V mraku, ko Pavle že ni ničesar več razložil okoli sebe, so se ustavili na jasi sredi smrekovega gozda pred staro in vegasto bajto. Omotice ni več čutil, v glavi pa mu je še divje razbijalo in mučila ga je neznanska žeja. Mrzlično je iskal vodnjak s kapnico, a ga ni našel. Streha je bila brez žlebov, bila je vsa grbava od debelih naslag mahu in celo grmovje je raslo po njej. Les je bil počrnel, že od daleč je zaudarjal po dimu, zidovje blatno, rumenkasto. Vsa okolica bajte je pričala o neredu: razmetana drva, polomljene, že trohneče deske, razpadel voz, ki je prezimoval kar na planem. Prisotnost živega bitja je potrjeval le modrikast dim, ki se je leno sukljal iz odprtih vrat in se izgubljal v mokri in prepereli slamnati strehi.

»Kaj praviš k tejle podrtiji?« je zaslišal Korlov glas.

»Ni ji kaj reči, bajta pač...«

»Nekakšen kozji grad,« je menil Trstinar. »Jaz še take ne premorem...«

»Saj, saj, Kozji grad ji lahko rečemo... Včasih pa je bila kmetija...«

»Ljudi ni?«

»Pod rušo... Na njihovo zdravje ga bomo zdajle še malo cuknili...«

Korle in Trstinar sta bila prav židane volje, Pavlu pa ni bilo do šale. Suho grlo ga je kar naprej opominjalo.

»Glej ga,« se je zdajci na ves glas zasmel Korle in se zagledal v njegov obraz. »Tak je, kot da je ril po zemlji. Zadaj za bajto je studenec. Umij se, počakala te bova.«

Zdaj je bil Pavle rešen. Stekel je za vogal in lokal mrzlo vodo, dokler ga ni stresel mraz. Razbijanje v glavi je ponehavalo, naglo se je vračal v svoje običajno stanje. Celo okolje ga je začelo zanimati. Bajta ga je spominjala na sliko v šolskem berilu. Natanko v takšni sta stanovala dva razbojnika, njunih imen se ni več spominjal.

Kmalu zatem se je na pragu prikazal majhen, zavaljen možiček, ves v črnem, in ko so stopili bliže, se je videlo, da je tudi zanemarjen, vsaj tako ali pa še bolj kot berači, ki so se klatili po deželi. Le da to ni mogel biti prosjak. Preveč je bil okrogel v obraz in čez pas, nenavadno rdečeličen. Na čelu so se mu lepili gladki temni in mastni lasje; sive, vodene oči so brezizrazno strmele v prišleke. Njegov pogled ni vzbujal zaupanja niti usmiljenja. Pavlu se je zdel celo oduren in je ostal do njega popolnoma ravnodušen. Čakal je Korlove besede, on je bil tu gospodar. Pozdravili so se skoraj hkrati in brez pojasnil je bilo jasno, da je to stric, ki že dolgo sam živi v bajti in o katerem je Korle že pripovedoval. Stric je samo prikimal in brez glasu izginil v temni veži.

Kuhinja sama ni bila boljša od skalne dupline, črna od saj, ki so se bile že raztopile v bleščečo prevleko, v kateri je migotalo nešteto plamenov, od-sevajočih z ognjišča. Na dnevno svetlobo je spominjalo le še nekakšno okno, zdaj zastrto z gnijočimi cunjami, sajami in vrečastimi pajčevinami. Prvi hip se je zdel prostor nenavadno turoben in vlažen, polagoma pa se je privadil nanj in ga ni več vznemirjal. Korle je privlekel iz lope otep slame in ga raz-grnil po tleh. Posedli so pred ognjiščem na debela brunca, s katerimi je stric vzdrževal ogenj tudi čez noč, tako da ni nikoli popolnoma ugasnil.

Preostanek večera se je v Pavlovi zavesti povsem razblinil. Kaj vse se je dogodilo in o čem so razpravljali, se ni mogel nikoli več natančno spomniti. Pili so, o tem ni bilo nobenega dvoma, praznili so zelenke z vinom, ki so ga bili prinesli iz gostilne. Jedli so klobase in kruh iz trgovine. Vse te dobrote je bil nakupil Trstinar. Zlasti klobas ni bilo mogoče pozabiti, bile so le toliko osušene, da so bile lepo zarumenele in slastne, slastne... Po eno so pojedli brez besed, trgali jih z zobmi in glasno cmokali, saj so se zalogaji v ustih kar topili. Pozneje so bile dobre tudi opečene, na ošiljene trske so natikali koleščke klobas in jih pražili v ognju. Sežgano meso je smrdelo po roževini kot pri podkovskem kovaču, a to ni nikogar motilo. Tedaj so bili vsi že močno okajeni. Stric se je bil čisto potihem prikazal pred ognjiščem in sedel v svoj kot. Dobil je klobaso in steklenico kakor ostali. Naglo je pospravil oboje, nato pa je začel kinkati in niti opazili niso, kdaj je zdrknil na tla. Zaril se je v slamo, in kadar so za hip utihnili, je bilo slišati njegovo glasno smrčanje.

Fantje pa so peli stare kvantaške in furmanske pesmi. Drli so se brez posluha, ne oziraje se drug na drugega. Trstinar je vmes navdušeno pripovedoval o nekem dekletu iz Hobovš, razpletal načrte, da se bosta vzela in odšla v Ameriko. Tam v domačem kraju, da ni več življenja zauj pa tudi drugod v bližini ne... Korle se je spočetka samo smehljaj, potem pa je spet začel navijati staro lajno. Po njegovem je ves svet enak. Tako je, kot če bi si hotel

umiti roke, a jih tiščiš v gnojnico. Ta svet se mora nekoč podreti... Završalo bo, se zamajalo... Govoril je pretresljivo in s takšnim zanosom, da bi bila Pavle in Trstinar skoraj ganjena, a vse to je ponavljal že toliko časa in nič se ni spremenilo, še nobeno znamenje ni kazalo, da bi bilo to vsaj mogoče... Gospodo na vrbe, žandarje pobiti, bogastvo razdeliti... In spet: Završalo bo, zabobnelo, se streslo v temeljih... A še pijan ni mogel verjeti, čeprav je želel... Pač. Ko je široko razprl oči in se razgledoval okoli sebe, se mu je zezdalo, da se bajta maje... Zidovi so nihali, okno je poskakovalo, ogenj je švignil pod strop... Ker pa je ta pojav že poznal iz izkušnje, se je hitro pomiril...

Živo pa je Pavla prizadel spomin na Nackovo Tinko. Korle in Trstinar sta jo priklicala iz pozabe. V nekakšnem sporazumnem posmehovanju sta se pomenkovala, kdo bi utegnil biti oče njenega nerojenega otroka. Korle se je branil vseh namigavanj, češ da on že ve, kako se delajo otroci in da njegov nikakor ni mogel biti. Trstinar pa se je ves čas krohotal in vpadal z osoljenimi medklici, nato pa razlagal, da je dekle bilo res radodarno, a on ni imel prstov vmes, ali, kakor je takoj zatem popravil, prste že, a drugega nič... Kaj ni bil tedaj Pavle pri Nacku za hlapca? Morda pa je on...? Pavlu ni bilo do smeha. Misel na Tinko ga je iztrgala iz sedanjosti in ga popeljala v tiste lepe, zasanjane čase, ki so se mu tako neopazno izmuznili iz rok. V njegovi notranjosti je od tedaj ostalo nekaj, česar se ni smel nihče dotakniti. Vedel je, da Tinke ne bo nikoli pozabil. Niti tistega jutra, ko je stal s Trstinarjem v bregu nad vodo, v kateri se je rdečilo Tinkino krilo; ni vedel, da jo bo tako pogrešal... Opolzke in neslane šale tovarišev so ga prizadele še toliko bolj, ker je bil prepričan, da sta jo nekoč oba rada imela. A o tem ni mogel govoriti, niti nasprotovati jima ni mogel, še spomina nanjo ni mogel z nikomer deliti. Obračal se je v stran in se skrival pod klobukom, da bi prikri solze, ki so ga oblivale... Vsaj na videz se jima je hotel še pridružiti.

Toda marsikatera podrobnost je zbledela. Ko se je sredi dopoldneva zbudil v slami, ni več vedel, kdaj je zaspal. Ogenj je spet plapolal in po kuhinji je strašansko smrdelo po sparjenem vinu in žganju. V kotu je nekdo bruhal. Črna strica ni bilo nikjer. Prebujanje je bilo mučno. Čeprav ni bil več pijan, se je komaj držal na nogah. Tudi Korle in Trstinar sta bila bolj mrtva kot živa. Spet se je zatekel k studentu in potem je čutil, da se mora zgubiti iz tega kraja.

Odhajala sta skupaj s Trstinarjem; on se je bil namenil v Hobovše. Dober del poti sta hodila skupaj. Govorila skoraj nista, oba sta bila čemerna. Toda ko se je gibal, se Pavle nikakor ni več počutil slabo. Telesno je bil šibak, celo kolena so mu klecala, a vendar se je bilo v njem nekaj spremenilo. Bil je čudovito lahak, prerojen, brez misli v glavi. Nepričakovano in brez razloga se ga je polastila dobra volja. Kakor da je po dolgem času spet našel samega sebe, zaupanje vase, tisto, kar mu je manjkalo. Tak je bil čarobni dar pijače, in ni mu bilo žal, da je toliko pil.

Večer na Kozjem gradu pa je rodil še en skupen sklep: Lisca je treba prodati. Oba, Korle in Trstinar, sta obljubila svojo pomoč. Prvi spomladanski sejem v Lučnah je bil blizu...

Toda popoldne, ko je spet poležaval na peči, je moral znova prisluškovati v tišino. Vračala se je vsakdanjost.

*

Pred drugo svetovno vojno je Pavla poznal sleherni človek v Poljanski dolini. Klicali so ga za Božjo Madono, pozneje pa tudi kar enostavno Šmarnica. Neko poletje namreč, ko je v bližnji in daljni okolici zmanjkalo starih crkavajočih konj, čez katere so bili gospodarji že napravili križ, ko v vsej dolini ni bilo več najti niti ene stare cunje ali kosti, v Pavlovem žepu pa je zijala obupna praznina, se je bil spet znašel v čudnem, obup vzbujajočem zatišju, v katero ni prodril noben rešilni glas. Ta grozeči predah bi bil Pavle kar predano prenašal, saj ga je bil že vajen, saj si je brezskrbnost smel dovoliti le izjemoma in še tedaj le za kratek čas. To pot pa je bila praznina nalezljiva, polastila se je tudi želodca. Že nekaj dni je živel ob starem kruhu, namakal je v vodi krajčke in skorje, ki so ostali v predalu mize še od predpustnih svatb, večinoma že zelene od plesni. A kar je bilo še hujše, nobeno znamenje ni kazalo, da bi se moglo kar koli obrniti na boljše. Takšna življenjska razpotja so bila pri njem pogosta in vselej so se zdela brezizhodna. Razočaranje in obup pa ga vseeno nista več mogla globlje prizadeti, že zdavnaj sta bila sestavni del njegove usode in prenašal ju je potrpežljivo. Že zdavnaj je vedel, da mu ne preostaja nič drugega kakor vztrajati. Vztrajati... Rešitev, kakršna koli že, je potem le prišla.

Bilo je poletje, običajno zgodnje poletje... Našel je izhod. Nabral je šmarnic, jih povezal v šopke in prodajal po bližnjih in daljnih vaseh. Kot vse, kar je počel, je tudi to njegovo dejanje vzbujalo dobro voljo, in ker je šlo za ženske, gotovo tudi vsaj prikrito sočutje. Vsem po vrsti in najbrž celo nehote se je na licih pojavil hudomušni, a razumevajoči nasmeh, ko so pred hišnimi vrati zagledale visokega, ponižno sklonjenega moškega, z redkimi, že osivelemi lasmi, a velikim, kljukastim nosom, suhljatega in potegnjenega, da so na njem mahedrale cunje kakor na strašilu v koruzi. V rokah je držal drobne šopke dehtečega cvetja s tako dobrodušnim izrazom na licih in s tako čisto jasnino v očeh, kot da vse to počenja iz pravega, neskaljenega veselja. Klavrna postava večnega popotnika, zbiralca smeti in nakupovalca shiranih konj, ki so že smrdeli po mrhovini, okitena s cvetjem... Človek, o katerem ni nihče več dvomil, da je malce prismuknjen. Kot po navadi je stresal dobre šale, ki se jim ni bilo mogoče upirati. In dajale so mu po petdeset par za šopek, za povrh pa še kakšen kos mehkega, po sorščici dehtečega kruha. Do večera je zbral nekaj desetin dinarjev, začuden nad samim seboj, ker se mu je spet posrečilo nekaj nemogočega. Pri Nacku je kupil hlebec domačega kruha, pol metra pasje radosti in polič vina, v bajti je s tem pogostil samega sebe in se spominjal tistih starih časov, ko so s tovarišema uganjali vse drugačne burke, pili najboljšo vino in jedli prave klobase. Nekaj cvenkov je ostalo še tudi za žganjico, kajti tudi brez nje že zdavnaj ni mogel več shajati. Potrebna mu je bila kot zrak, ki ga je vdihaval, in pogosto je zjutraj, ko se je prebudil, v nosnicah začutil vonj po tej pijači. Večkrat je zaskrbljeno pogledal v kot za vrata, kjer je stala steklenica, če je prejšnji večer ni morda po nerodnosti prevrnil. Blagi vonj kakor da se je prikradel nekje iz jutranje megle in ga prijetno počeegetal... Dokler ni nagnil nekaj požirkov iz zelenke, ni bil miren in dan, kakor da se ni začel. Če je je zmanjkalo, mu je nekakšna rahla drhtavica vznemirjala ude in le z nevoljo se je lotil kakršnega koli posla.

S šmarnicami se je bil res izkopal iz zadrege, zavedal pa se je tudi, da se to ne more nikoli več ponoviti. Potrebno je bilo izmisliti si nekaj novega...

K sreči je tiste dni spet shiral konj kmetu v sosednji vasi... Toda dogodivščin željni ljudje, pustega in okornega duha, prerესni, da bi si lahko dovolili šalo s samim seboj, so se še dolgo, ne brez posmehljivosti, zabavali na račun Pavlove kupčije z rožami, vse dokler Pavle sam ni postal — Šmarnica.

Zadnjih dvajset let se njegovo življenje ni bilo kdovekaj spremenilo, le ustalilo se je. Še vedno je bil sam. Nekajkrat se je bil sicer poskušal ženiti, a je vselej in povsod, kjer je bil omenil to svojo namero, vzbudil nebrzdan krohot, ki ga je žalil in poniževal hkrati, spravljal ga je v zadrego tako zelo, da ni več vedel, kako naj se obnaša. Čutil je, da jih zabava njegova revščina, a siromaki so bili tudi drugi. Njim niso odrekli pravice do normalnega življenja. Bil je čas, ko se je sramoval samega sebe, vsega svojega početja, celo svoje pojave. Toda takšnega je ustvaril bog in ni mu bilo dano, da bi izbiral ne očeta ne mater, niti hišo, v kateri bi se rodil, niti svojo podobo. Tudi živeti ni znal drugače, počenjati je moral ravno tisto, kar je, če je sploh hotel ostati pri življenju... Zato je ženske puščal vnemar, razen kadar je bil pošteno okajen, a še tedaj jih je dražil boječe in samo z besedo. Preveč je bil odvisen od dobre volje vaščanov in vseh okoličanov, da bi si bil upal med njimi privoščiti enega samega sovražnika. Ženskam je po malem vseskozi udvarjal, a so že kar od kraja razumele, zakaj to počenja... Za silce žganja, za krajec kruha... Naravnost prosjačiti tako ni nikoli poskušal.

Njegovih besed ni bilo moč jemati resno, ker je neprestano in vneto skrbel za to, da bi bil smešen, da bi zabaval vsako družčino in vsako gostilno, vso vas. Že zdavnaj je vedel, da mu to prizadevanje koristi, a vseeno je ostalo njemu samemu nejasno in nerazumljivo, nekaj, kar je izven njega samega. Trda mu je predla iz leta v leto in v njegovi notranjosti je bilo več gneva kot radosti. Zamišljenost in potrtoost pa sta bili razkošje, ki si ju je smel privoščiti le sam zase, na skrivaj, v samotnem trenutku ali tedaj, ko se je omamljen od pijače znašel v cestnem jarku ali na slami v tujem hlevu. Tedaj se je lahko tudi razjokal, a njegove solze niso nikogar ganile. Poljanci, ki so se v svoji hribovski robotosti sramovali joka, so bili prepričani, da tudi to počenja le zato, da bi se mu smejali. Prismojeni Šmarnica... Že sama njegova pojava jih je zabavala. Oddolžili pa so se mu z omalovaževanjem, preveč se je razlikoval od njih in nikoli ga niso šteli za sebi enakega.

Za reveže je bil prismuk in še revnejši od njih, bogatejšim zgovoren dokaz njihove vzvišenosti. Kljub svoji preklasti postavi in lopatastim rokam je bil do skrajnosti dobrodušen in nikomur nevaren. Večkrat se je celo pripetilo, da so ga objestni in okajeni fantini topli, suvali v zadnjico in ga metali čez gostilniške prage ali čez prage hiš, kjer so svatovali, a ne zato, ker bi se bil komu postavil po robu, temveč enostavno zato, ker so lahko nad nekom nekaznovano dokazovali svojo moč. Pavle se ni nikdar upiral... Izognil se je tepežu in prepirljivcem, če se je le mogel, raje se je dobrikal kot bi razpihoval strasti. Te njegove lastnosti pa seveda niso mogli razumeti drugače kot slabost.

Prijateljev ni imel, kljub temu, da je obredel pol sveta in daleč naokrog poznal vse ljudi. V bajto je redko kdo zahajal, celo sosedge ne, toda ne iz kakšnega posebnega odpora, temveč enostavno zato ne, ker ni bilo nobene potrebe, da bi ga obiskovali. K njemu so se zatekali le berači in drugi popotniki sumljive sorte, a še ti le tedaj, če jih je noč zatekla na poti in niso mogli več upati, da bi jim odprli v kakšni drugi, premožnejši hiši. Pri Pavlu so lahko potrkali sleherno uro, sprejemal je vse brez razlike, in nekateri stari

berači so celo vedeli, kje hrani ključ, in so v bajti lahko prenočevali tudi, če Pavla ni bilo doma. Kdor je morda računal, da bi bilo mogoče iz njegove bajte kaj odnesti, se je seveda krepko motil. Celu steklenka z žganjem je bila prazna, kadar je odhajal na kupčije. Hiša je bila tako rekoč gola znotraj in zunaj.

V presledkih nekaj let so se oglašali cigani. Miško ni pripeljal le svoje družine, temveč tudi katero drugo. Vozove so razstavili okoli bajte, razpeli nekakšne šotore iz preluknjanih plahit, zasedli hlev in še vsa izba jih je bila polna. To je bilo življenje... Pravcati praznik za Pavla. Živžav od zore do mraka... Kuhalo in peklo se je neprestano. Marsikateri ukradeni kokoši so zavili vrat v njegovi kuhinji in cigani so znali vse tako lepo pospraviti, da za njo ni ostalo niti peresce, ki bi jih moglo izdati. Pavle je bil tako rekoč že na pol njihov, delil je z njimi vse skrivnosti. Kadar je bila z njimi kakšna ženska, na kateri se je ustavil njegov pogled, so cigani zatisnili eno oko in mu niso delali nobenih težav, pa naj je ona že imela moža ali ne... Prav prijateljstvo s cigani, če se je to razmerje smelo tako imenovati, so vaščani Pavlu najbolj zamerili. S tem, da jim je dal streho in jih celo trpel pri svoji mizi, je samo pokazal, kako globoko je že zdrknil, zakaj tega ne bi bil napravil nihče drug. Pravzaprav je svojo cigansko naravo, ki so jo v njem slutili že prej, samo potrdil... Toda zabavalo jih je tudi to... Cigani, ha, ha, cigani, hi, hi, cigani, he, he... V tihi, odmaknjeni vasi pod Kresniškim gričem se je redko pripetilo kaj posebnega... Kar od kraja so vsi poprijeli za domislico, ki se je bila porodila v otroški glavi, in spraševali so Pavla, če bo tudi on odšel s cigani... Pri tem so se kar zvižali od smeha.

Navsezadnje je bilo smešno sploh vse, kar je Pavle počel. Njegova uslužna narava se je razdajala na vse strani. Za vse, ki so ga poznali, je bil norček in siromak, ki ga je bog mahnil s prazno vrečo.

S pomilovalnim nasmeškom so sprejemali tudi njegovo delo. Kadar je s hribov prignal zgarano in izsušeno kljuse, ki se je le še mukoma premikalo, ga je od prve vaške hiše pa vse do njegove bajte spremljala gruča otrok, se mu obešala za roke in ga nadlegovala z vprašanji, kakor da ni starejši človek, temveč le eden izmed njih... In potem, ko je na vrtu pred bajto začel svoje običajno zdravljenje z milnico in z zvarci iz zdravilnih rož, se je pogosto zbralo okrog njega nekaj fantov in možakarjev, ki so ga opazovali in se medtem seveda tudi zabavali. Praznjenje zabasanih konjskih črev se jim sicer ni zdelo najbolj nespametno opravilo, saj so uspeh lahko presodili z lastnimi očmi, še pomagali so mu držati žival, da ni ritala, in ji na silo odpirali gobec, da ji je Pavle lahko zlival v goltanec smrdljivo zdravilno brozgo. Radi so opazovali Pavla tudi tedaj, ko je neozdravljive živali pobijal in jih dajal iz kože, toda že sam način, kako je to delal, je bil smešen. Že sama misel, da bi poskusili jesti konjsko meso, pa jih je dražila na bruhanje. Njihovi obrazi so se namrgodili, kakor bi požirali nekaj neznansko gnusnega, debelo pljuvali in odhajali domov, nato pa so se vedno znova z neokrnjenim navdušenjem rogali človeški neumnosti in hvalili boga, da so pametnejši od Pavla.

Med sovaščani, pa tudi v bližnji okolici, Pavle ni našel kupcev za konjsko meso. Naložil ga je na koleselj, vpregel vanj konjička, komaj večjega od osla, ki v vsej dolini ni imel para, in se odpravil na pot. V Poljanah in po okoliških hribov ga je lahko oddal. Bilo je poceni in mnogi so trdili, da ni slabše od govejega. Tako je sleherno kljuse spravil v denar. Meso so pojedli Poljanci,

kosti in kožo je prodal v Loko. Dober kos stegna je vedno obdržal tudi zase, surovega in prekajenega. Na jesen pa, ko so v soseski klali prašiče in se mastili s kolinami, je Pavle pobil osla in se tako založil za vso zimo. Osla ni bilo vedno lahko dobiti, včasih je moral ponj celo v Ljubljano. Oslovsko meso je bilo zanj prava poslastica, in kadar so otroci, ki so hodili mimo bajte, glasno rigali ali kako drugače posnemali osla, se jim je še sam pridružil in zarigal tako prepričljivo, kot bi to mogel napraviti le dolgoušec sam. Pred novim letom je hodil od hiše do hiše in ponujal konjsko meso, največ zato, da je dražil ženske. Vsem, ki so postale stalne odjemalke, je obljubljal kalendarje. Tvezil jim je, da mu jih v Ljubljani že tiskajo, pa mora vedeti, koliko jih potrebuje, da jih ne bi napravili preveč...

Če bi bil kdo trdil, da Pavle ni vesel, brezskrben človek in njegova omejenost le tolikšna, da mu pomaga živeti, mu ne bi bili verjeli ali pa še njega prišteli med prismuke. V resnici pa je dostikrat preživljal težke trenutke, a ne samo trenutke, ure in celo dneve. Kar iznenada se ga je bil polotil nemir, poptrost. Tedaj ni več vedel, kaj se dogaja okoli njega, čas se je ustavil. Posedal je pri oknu, zamaknjen v tišino in v redke glasove, ki so ga dosegli iz vasi. Kikirikanje petelina, lajež psov... Ob večerih skovikanje sove in vriskanje skovirja. V hribih so utripale samotne luči. V njem se je pretrgal sleherni stik s stvarnostjo, z življenjem, občutil je vso strahoto osamljenosti, toda tudi te je bil vajen in ni ga več bolela kot nekoč. Čez čas so oživeli spomini. Mimo njega so se vrstile slike iz mladosti, iz časov, ki jih je prebil s Korlom-lemenatarjem in s Trstinarjem, ki so zanj ostali najlepši doživljaji iz vsega njegovega življenja.

Včasih, ko se je ponoči pošteno natrkan vračal domov, kinkal na vozu, prepuščenem konjski preudarnosti, ko je bila povsod okoli njega samo neprodorna tema, ko je bil poleg drdranja koles edini glas v dolini le še šumenje vode, se je polglasno, sam zase, pogovarjal s svojimi nekdanjimi prijatelji, obnavljal že na pol pozabljene pomenke in si izmišljal nove, se z njimi prepiral in jim dajal nasvete, kako bi se bili lahko izognili žandarjem in, kakor on, ostali živi. V takih trenutkih je v njem z neskaljenim žarom oživela tudi Tinkina podoba. Klical jo je in se ji skušal približati, včasih se mu je sreča nasmehnila in jo je za hip lahko celo podržal v naročju, jo rotil, da jo ima rad, preklinjal samega sebe in obljubljal, da je bilo tisto s cigankami zadnjič in da naj ga pri priči ubije strela, če se bo še kdaj ponovilo. Strastno si je želel, da bi Tinka spregovorila eno samo besedo, da bi mu položila roke okrog vratu, toda ona je ostala negibna, tako nedopovedljivo lepa, da mu je bilo pri sreju toplo še tudi pozneje, ko je privid že izginil.

Kaj vse se je dogajalo z njim v samotnih trenutkih, seveda ni nihče vedel, kajti Pavle je bil spet veder in nasmejan na svoj obešenjaški in skromen način. Nihče ni utegnil natančno ogledati si njegovega obraza, globokih brazd v njegovem dolgem licu, zarez okrog ust, ki niso skrivale trpkosti, in oči, neprestano žalostnih oči. Tedaj bi bili vedeli, da vse skupaj samo igra... Od njega so pričakovali, da jih zabava, in on se je le redko izneveril tej svoji nalogi. Nobena svatba v okolici ni minila brez njega. Dajali so mu jesti in piti in še v časopis so mu zavijali dobrote, da jih je nosil domov...

Blížala se je vojna, a Pavle se za vznemirjajoče govorice ni dosti menil. Dobro se je še spominjal prve, zamolklega bobnenja s Soče, dolgih kolon sestradanih vojakov in krvavih oblek s fronte, a vse to je bilo preveč tuje

njegovemu svetu, da bi se ga bilo globlje dotaknilo. Pravih strahot ni bil videl, še vojak ni bil nikoli. Nekako so bili pozabili nanj in bil je prepričan, da je tako kar prav. Vojna ni bila njegova stvar, ni se je bal, niti je ni pričakoval. V njegovem svetu ni imela kaj spremeniti. Konji se starajo v vsakem času, tudi v vojnem, kosti in cunje grede tedaj še bolje v denar. Drugo pa kakor koli ... Vojna se začne in konča, vse je po starem, vedno enako ...

Mobilizacija pa Pavlu vendar ni prizanesla. Vpoklicali so ga kot vse ostale ... Zdaj je bila vojna že na vratih. Za vse je preteča nevarnost postala bridka. Moški so togi in zamišljeni zapuščali domove, se s ceste prav nemoško ozirali nazaj v svoje vasi in skrivaj utrnili marsikatero solzo. Poslavljali so se od Lisk in Šek, iznenada ugotavljali, da imajo ženo in otroke rajši, kot se jim je zdelo dotlej, da gozd ni več samo gozd in travnik ne samo travnik, temveč del njihovega kraja, ki ga morda zdaj za vselej zapuščajo.

Le za Pavla je bilo vse skupaj šala kot vse njegovo življenje, zlasti še, ker je videl okrog sebe le mrke obraze in slišal jok iz sosesčine. To je bilo znamenje, da mora on ravnati drugače. Konja je dal v oskrbo sosеду, vrgel v nahrbtnik oprano srajco in spodnje hlače, nanj privezal staro nočno posodo, si pripasal sabljo, ki je že od prve vojne rjavela na podstrešju, za klobuk pa si zataknil nove petelinje krivce — in bil je pripravljen za pot.

Dolina je bila potrebna dobre volje kot še nikoli poprej. Celo najbolj razžaloščenim so se za hip razjasnili obrazi, ko so ga videli tako našemljenega. Dajali so mu piti in še za popotnico kruha in mesa. Skoraj je ni bilo hiše ob cesti, v kateri se ne bi ustavil. Tako je prišel v Loko cel dan prepozno in tako nasekan, da je le s težavo stal pokonci.

Vojska ni pokazala niti najmanjšega razumevanja za njegove šale. Vtaknili so ga v luknjo, in če se ne bi bili zanj zavzeli domačini, češ da v njegovi glavi tudi sicer ni vse v redu, bi mu bila še trda predla. Z njihovo pomočjo se je dobro izmazal, tako vsaj so zatrjevali. Gospod poročnik ga je le enkrat mahnil po hrbtu s plosko sabljo, a tako močno, da se je Pavlu zdelo, da se bo zdaj zdaj preklal na dvoje, podnarednik se je zadovoljil z dvema brcama v zadnjo plat in kaplar je samo še nekaj dodal. Pavle se je znašel v hlevu, ki ga do konca ni več zapustil. Štriglal je mule in kidal gnoj.

Ko se je polk začel umikati, je Pavle pobegnil že pri Ljubljani in se ponoči skrivaj vrnil domov. Drugi ga niso upali posnemati, ker so vedeli, da jih za kazen lahko ustrelijo. Nadaljevali so pot do Novega mesta, tam pa ni bilo nikogar več, ki bi jim hotel poveljevati, sami pa tudi niso vedeli kam naprej. Razkropili so se šele, ko so jih napadle nemške štuके, in tisti, ki so bili iz Poljanske doline, so se vrnili domov skoraj teden dni kasneje od Pavla.

Medtem se je bilo že razvedelo, da je država propadla. Ljudje so se razlezli po gozdovih kakor mravlje, plenili vojaška skladišča, barake, delavnice in bunkerje. Preteče pomanjkanje jih je še spodbujalo. Najprej so planili po moki in po novih volnenih odejah, potem pa je bila dobra tudi koruza in vse, kar je bilo količkaj vrednega. Drugače čisto mirni vaščani so postali zadirčni in popadljivi kot volkovi, ki si z zobmi delijo plen. Drug drugemu so trgali iz rok boljše kose, renčali drug na drugega in si očitali vse grehe, za katere so sploh vedeli.

Tudi Pavle je stikal po skladiščih, a kamor koli se je obrnil, povsod ga je bil že nekdo prehitel. Našel je le velik kup starih ponošenih soldaških cunj,

ki je bil še nedotaknjen. Vrnil se je po konjička in jih naložil zvrhan voz. Vsi so bili tako zavzeti s plenjenjem, da se mu niti niso utegnili smejeti preveč na dolgo. Kdor ga je videl, se je le kratko, nervozno zarežal v svojo brado in odbrzel dalje...

Pavle se ni menil zanje. Nič gotovega še ni bilo, kaj bo s stvarmi, ki so si jih prisvojili. On niti ne bi upal vzeti kaj večjega... Cunje pa so cunje... Če bi jih moral vrniti, ne bo posebne škode, če pa jih bo pretopil v denar, mu bo vse, kar bo dobil zanje, podarjeno...

Odslej ni bilo v dolini več tistega odmaknjenega miru kot pred vojno. Pogrešili so ga šele, ko ga že ni bilo več. Nemci so prišli in z njimi novosti, ki jih niso bili vajeni... Kruh na karte, vse na karte... Konjsko meso je šele zdaj dobilo pravo ceno in Pavlu so se kupci kar ponujali. Prihajali so s kolesi, ponoči trkali na njegova vrata, prinašali nabite listnice denarja. Meso je šlo v Loko in še naprej, Pavle ni nikoli vedel kam. Pregovorili so ga, da je skrivaj zaklal tudi kakšno tele, posli so cveteli. A prav zaradi teh ljudi, ki niso nikoli bili popolnoma mirni, je Pavle zaslutil, da postaja njegovo početje nevarno... Nemci so že izseljevali in zapirali ljudi, kazno je bilo, da se z njimi ne gre šaliti... Opuščal je svojo obrt, nemir se je začel seliti tudi vanj, novim razmeram ni bil kos in nič več ni vedel, kaj je še dovoljeno...

Toda Nemci so sami poskrbeli zanj. Na jesen so ga poklicali na občino, sprejel ga je mlajši, lepo oblečen človek v civilu, a tujec. Ljubeznivo se je smehljaj, mu ponudil stol in Pavle je moral sestiti.

»Službo imamo za vas. Kraje in ljudi tod okrog dobro poznate in nekaj podobnega ste delali že doslej. Konjederec boste... Dobivali boste občinsko plačo, poginule živali so vaše, kar koli lahko napravite z njimi, le kože boste dobavljali nam...«

Pavle je samo strmel. Oči so se mu širile od začudenja in v grlu ga je nekaj stiskalo, da ni mogel spraviti besede iz sebe. Prvič v življenju se je z njim nekdo spoštljivo pomenkoval, prvič so mu nekaj nudili, kar ni bilo videti slabo, tako je bil ves iz sebe, da niti ni utegnil premisliti, kaj se z njim dogaja. V hipu se je vse spremenilo. Vračal se je kot omotičen. Še sonce je zdaj sijalo drugače in po travnikih je opazil barve, ki jih prej ni bilo. Vsakogar, ki ga je srečal, je prijazno pozdravil, le da bi skrnil svoj nemir, v notranjosti je namreč še ves trepetal. Obljuba je bila kar preveč nenavadna, da bi mogel verjeti vanjo.

A je vendarle bila resnična. V nedeljo so oznanili pri cerkvi. Prvega mu je občinski sluga že prinesel plačo. Mnogo denarja... Ves mesec bi lahko gledal v strop, niti s prstom mu ne bi bilo treba migniti... Začeli so se oglašati kmetje, katerim je poginila živina. Pavle jo je vozil domov in spravljal pod rušo... Iz svinjskega sala je začel kuhati milo, ki je tudi šlo v denar... Sploh mu zdaj ni ničesar več primanjkovalo. Kupil si je novo nedeljsko obleko in v njej je bil kar bolj možat. Pil je zdaj bolj poredkoma, a kadar je začel, ni znal nehati. Več dni skupaj ni bil za nobeno rabo... Zdaj, ko ni nikogar potreboval, se je ljudem še bolj odtujil. Ko je po hribih pobiral mrhovino, je slišal tudi za partizane, a nihče ni vedel kaj več povedati o njih, le skrivnostno so se nasmihali in zdelo se mu je celo, da mu ne zaupajo. Nekoč so mimogrede omenili tudi Korla-lemenatarja. Baje je pobegnil iz ječe, se skrivaj vrnil v dolino in se pridružil partizanom. Pavle tega ni mogel

verjeti. Zanj je bil Korle že zdavnej mrtev. Kajti če bi se bil vrnil v dolino, bi se bil gotovo najprej oglasil pri njem.

Tisto o partizanih je le moralo biti nekaj res, saj so ga vse bolj in bolj pogosto klicali na policijsko postajo in ga spraševali, kaj ve o njih. Ničesar jim ni skrival, a njegove vesti jih očitno niso zanimale. Trepljali so ga po ramenih in ga učili, kako naj poizveduje pri ljudeh. Nikoli se ni ravnal po njihovih nasvetih, saj je bil prepričan, da mu kmetje že z obraza berejo, kdo ga je poslal. Tudi tedaj, kadar bi lahko kaj zvedel, se je umaknil... Hotel se je izogniti vsem težavam, saj se je bil komaj izkopal iz njih... In partizani, to je bila neka čudna reč, povsod prisotni, a jih ni nikdar videl... Zaradi njih so jih bili že več ustrelili, zapirali so jih v Begunje ali celo vozili v daljno Nemčijo, od koder se ni nihče več vrnil, niti oglasil... Vse to ravno zdaj, ko se mu je ponudila prilika, da bi se lahko še poročil. Neka vdova s Kovskega vrha se je že zanimala zanj...

Spomladi dvainštiridesetega so Pavla iznenada še z nekaterimi kmečkimi fanti poklicali v Loko. Povedali so jim, da gredo nad partizane. Dali so jim puške, na klobuke našili rdeče zvezde, obljubili dobro plačo in jih še isti večer s kamionom odpeljali proti Gorenjski. Zgodaj zjutraj so že krenili v gozd in v njem preživeli ves dan. Bilo jih je čez trideset, vodili pa so jih preoblečeni Nemci.

Gozd je bil tih, skrivnosten v svoji negibnosti. Šele proti večeru so nalleteli na človeške sledove. Iz globeli pred njimi se je vil komaj opazen dim. Prihulili so se k tlom in na povelje sklenili krog. Med klice, ki so pozivali k vdaji, so se pomešali strelji, strelji na obeh straneh, in preglasili vse drugo. Tudi Pavle je videl tuje postave, ki so tekale spodaj, in nekajkrat na slepo sprožil v grmovje. Ko je boj ponehal in so se zbrali na dnu globeli, so med velikimi, z mahom poraslimi kamni naštel šest mrtvih partizanov. Nemci so jim pretaknili žepe in jih suvali z okovanimi čevlji. Domači fantje so si prižgali čike in nihče ni bil videti kaj posebnno vznemirjen. Celo zadovoljni so bili z uspehom.

Le v Pavlu se je nekaj zganilo. Nikakor ni mogel odtrgati oči od mrtvih. Bili so sami mladi fantje, čisto običajni ljudje, kakršne je srečaval vsak dan. Le eden med njimi je bil starejši. Lasje na sencih so mu bili že čisto osiveli in njegov obraz je bil poln gub. Nikakor se ni mogel znebiti vtisa, da je to Korle-lemenatar. Čeprav ga ni videl že dvajset let, se mu je zdelo, da mu je nenavadno podoben. Oči je imel še vedno odprte in strmele so naravnost vanj... Misel, da bi to res mogel biti Korle, ga ni več zapustila... Zavrtala se mu je v možgane ter vse globlje in globlje rila vanj.

Zvečer so se ustavili v zapuščeni lovski koči in si pripravljali večerjo. Nemški poveljnik je imel dolg govor. Pohvalil jih je vse po vrsti in jim obljubil, da se bodo že čez dva dni vrnili domov. Le nekaj banditov morajo še prej uničiti. Na dolgo in na široko jim je razlagal, koliko bodo zaslužili in takoj izračunal, da že do zdaj odpade na vsakega približno štiri sto mark.

Po večerji so nekateri plegli in strmeli v zrak. Najbolj vneti pa so še dolgo v noč skleпали namišljene kupčije. Največ so razpravljali o motorjih, s kolesom ni bil nihče več zadovoljen, nekateri so si zaželeli uro in novo obleko, kmečki fantje pa so računali, koliko stane kosilnica ali slamoreznica, pripravljali so hleve in kozolce.

Pavla so našli zjutraj. Visel je na samotni smreki sredi jase, obešen na svoj pas. Zdel se je nenavadno dolg, razpotegnjen ob deblu. Z glavo je segal visoko med goste veje, z nogami pa komaj seženj nad zemljo. Njegov klobuk s petelinjimi krivci je ležal v travi. Na njih so se svetlikale drobne rosne kaplje, ki jih je obsijalo prvo sonce.

Večina ga je opazovala molče. Le kmečki fant, doma iz Poljanske doline, ki je Pavla bolje poznal, je glasno dejal:

»Glej ga, hudiča, komaj se je izkopal iz revščine, že se je naveličal živeti!«

Dandanes se Pavla, ki so ga klicali za Božjo Madono, pa tudi kar enostavno Šmarnica, le še redkokdo spominja. Pravijo, da je bil človek posebne sorte, siromak, potepuh in pijanec, šaljivec, čudak, pa tudi nekoliko kratke pameti, ki je končal pač tako, kot je živel.

Še njegova smrt je naglo utonila v pozabo.